

magyarországi magyarokénak. Mindazonáltal ezeknek az európai jellege fejlettebb és az ázsiai gyengébb, ami egy elmagyarosított román rétegnek az idő folyamán tett óriási hatása mellett bizonyít. Hivatkozunk arra, hogy az utóbbi megyében végzett kutatásokra csak kevésszámú vélelemzés állt rendelkezésre." Vérvételeinknek e kisajátítását, bármennyire komolyan viszi is végbe a szerző, egyáltalában nem tudjuk elhinni, mert hiszen szakkörökben távolról sem egyöntetűek a vélemények arról, hogy az „agglutinációs-reakció” emberfajtaikat meghatározó eredményei milyen mértékben megbízhatók.

K. B.

SZÁSZ BÉLA: *A római földkérdés története*. I. 75 l. II. *A Gracchusok*. 198 l. Bp. Szerző kiad. 1935.

A szerző közel 25 éves kutatásának, a római imperiálizmusra és demokráciára vonatkozó óriási történeti irodalom tanulmányozásának kis részét adta most közre ebben a két kötetben. A római társadalom- és gazdaságtörténet legérdekesebb fejezeteivel foglalkozik, a két Gracchus föllépésétől, sőt azt megelőzőleg az ós római település történetétől kezdve az *ager* megosztásán, a közföldek fogalmának finom boncolásán, meghatározásán át Tiberius Gracchus forradalomkori haláláig. Az első rabszolgáladás indítékainak nagy forrásanyagából szerencsés kézzel válogatja ki a hitelt érdemlő, tárgyilagos adatokat. Attalus korát s az ázsiai felkelést, Scipió szerepét, végül G. Gracchus fellépését, első tribunságát, fontos mezőgazdasági törvényeinek egész sorát tárgyalja; államférfiúi nagyságáról művészi képet fest. A földkérdés I. kötetében a szerző csak a köztársaságkori föld-megosztás történetét adja, kissé szokatlanul hangzó, modern szakkifejezésekkel tarkítva (dömping, merkantil-politika, nincstelen-tömegek stb.); nem véletlen azonban ez a szóhasználat,

hanem merész, de találó érzékeltetésül szolgál a mai földbirtok-politikai és gazdasági kérdések hasonlatosságára: a 2200 év távlatából a mának bizonyos nehéz problémáival való párhuzamosságra utal. G. P.

3. Művészettörténet.

BALOGH ILONA: *Magyar fatornyok*. (Dissz.) Bp. 1935 194. l. 50 képpel.

Ez a terjedelmes munka a magyar művészettörténet és néprajz eddig elhanyagolt területén végez fontos adatgyűjtést. A Magyarországon egykor állott, vagy ma is álló fatemplomok, fatornyok és faharanglábak kimerítő helyrajzát és könyvészetét adja. E mellett részletesen elemzi stílusfejlődésüket. Kivált Erdély gazdag és sokrétű népi építészetével foglalkozik behatóan; egybeveti a magyar emlékeket a szász és román faépítészet alkotásaival. Rámutat a magyar faépítészet önálló formakincsére. Képanyaga igen figyelemreméltó. B. J.

BALOGH JOLÁN: *Kolozsvár műemlékei*. Bp. 1936. 50. l. Térkép és 133 fénykép.

A szerző szerényen csak a jelentősebb műemlékek rövid seregszemléjének nevezi művét, amely azonban úttörő összefoglalás: sikerült vázlata Erdély fővárosa képzőművészeti emlékei történetének. Stílustörténeti rendszerezésben sorolja fel a XII. században épült félkörös ablakú „kolozsmonostori bencés apátságot”, melynek csak későbbi átépítésű szentélye maradt meg a Monostoron; majd a XIV—XV. századi csúcsíves Szt. Mihály-, Ferencrendi és „Farkasutcai” templomot. Szerző, aki a világhírű Szentgyörgy szobrunk monografiájával, Kolozsvári Márton és György életrajzával, annyira beleélte magát városunk hajdani virágzó művészi életébe, végig vezet művében

a saját erdélyi képünkre áthasonított egyes stílusokon: a „kolozsvári gótika“, renaissance, barok, empire jelentős alkotásain. Sokszor fájdalmas megállapításai éppen nekünk esnek legrosszabbul: műkincseink zöme pusztulásnak indult. Könyvének jelentékeny képanyaga már csak az *Erdélyi Múzeumból* volt annakidején megszerezhető (feliratos kövek, XVII. sz. eleji sírkövek, díszes könyvkötések, céhjelvények, stb.). Egykori, XIV—XVI. századbeli magyar mesterek hosszú sorából Miklós festő, Balázs, Miklós kőfaragó, Jakab, Lőrinc, István ötvösök, Márton, György stb. asztalosok (egyben mennyezetfestők) nevét ismerjük csupán; innen származott el a garamszentbenedeki híres oltárfestő: Thomas de Coloswar, s a Riminiben élt, olaszvá vált világhírű betűmásoló, festő Frater Bartolomeus is . . .

A „Farkas-utca“ művészi hangulatáért a szerző meghiúsult lelkesedik, a lebontott régi Magyar Színház, a Teleki-ház, az öreg ref. kollégium és főleg a térlezáró háromszög-frontú templom adja az utcának feledhetetlen patináját. Ez a templom-típus különben Erdély-szerte elterjedt, ú. n. magyar-gótika remeke, egyhajós, zömök, sajátosan erdélyi alkotás. Az egyszerűség monumentális nyugalomával uralkodik ezen a városrészen. Legrégibb városi fénykép-sorozat árulja el, mily kedves, nemes építészeti összhangban voltak még 70—80 évvel ezelőtt városunk polgári házsorai is. Ezek is pusztulnak, hiszen a minden arrajárót megihlető „Minorita-utcai“ Újhelyi-féle ház, ötvösmesteri jelvénnel, virágkerettel ékes ablakaival már szintén a múlté. Az erdélyi „virágos renaissance“ egyik szép faragott emléke volt ez, de még szerencsére a templomfestés (mennyezet, padok, szószék, korona) finom, eleven színű emlékei „Kalotaszeg“ református templomaiban romlatlanul megvannak s ezeket is Erdély fővárosában tanult mesterek csinálták 1665—1780 között.

A piarista gimnázium, a Báthory-szeminarium, unitárius templom és mellette a „régii kollégyom“, majd a polgári házak sora, s az óvári Bornemissza kúria, a királyutcai Kordaház, Teleki-, Mikes-, Bánffy-paloták, Mátyás királyunk szülőháza, a Bethlen-bástya, a tűzoltók tornya stb. bástyáromok és itt-ott megmaradt kedves barok, vagy renaissance-házak mind drága ismerősként bukkannak elénk e csupaszív, Erdélyért s népéért való rajongással szerkesztett könyv képsorozatában. A város „nemeslevele“, a költői szépségű Házsongárdi-temető beszédes sírköveiből is sokat látunk itt s érdekes megállapítás, hogy a XVI—XVII. sz.-ból fennmaradt feliratok közt alig akad 1—2 német szövegű, s akár céhjelvényes, akár tudományt jelképező faragványokkal ékes követ nézünk, mind a rég elporladt magyar polgárok nevét olvashatjuk rajtuk.

Figyelmességére vall a szerzőnek összefoglalása városunk minden neves művészeről egészen Székely Bertalanig, aki azonban a párizsi és a pesti levegőben már teljesen elvesztette szülővárosával való kapcsolatát. Bizony igaz Erdély fővárosára tett az a megállapítása, hogy elvesztette a művészi életben irányító szerepét. Befelé forduló, mélységes szellemi élete lassanként kimerült, sajátos városkultúrája sablonok után haladt, holott a letűnt századokban (éppen a bemutatott nemes szépségű emlékei tanúságaként) bensőséges, helyi kultúrája Erdély oktatójává, irányító központjává tette. G. P.

BIRÓ JÓZSEF: *Két kolozsvári főúri barokk-palota*. Kny. Arch. Értesítő, XLVII. 1934. 115—132. l., 10 képpel.

A szerző levéltári kutatásai alapján Erdély fővárosában a volt Farkas-utcai Teleki-ház és a volt Királyutcai Tholdalagi-Korda (most Bánffy-) ház építéstörténetét írja meg. A Teleki-palotát Teleki Adám

gróf megbízásából a XVIII. század kilencvenéves éveiben építi fel Léder József építőmester. A második palotát Tholdalagi László gróf és neje, Korda Anna grófnő, építik (1801—1809) Carlo Justinak, a főkormányos olasz eredetű geometra provincialisának, terveivel és vezetése mellett. Számos új mesternév kerül felszínre ezekkel az építkezésekkel kapcsolatban. A szerző az erdélyi későbarokk művészet fejlődésére és sajátos helyi vonásaira is rámutat.

Gy. L.

BÓNISNÉ WALLON EMMA: *Vác művészete a XVIII. században.* (Dissz.) Bp. 1935. 104. l. 16 képpel.

A XVIII. század elején új életre lendült Vác műemlékeinek történetét, a Forgáchok, Althannok, Migazzik alkotásait dolgozza fel levéltári kutatásai alapján a szerző. Vác legjelentékenyebb barokk művei: a székesegyház (Oracsek-Pilgram, Hausmann-Canavale), Maulbertsch freskójával és oltárképeivel, a maga nevében Magyarországon egyedüli diadalkapú (Canavale, 1764), a ferences-templom berendezése, a dominikánus és piarista-templomok, a városház és a kispóposti palota. Ismeretlen forrásokat és fényképeket is közöl. B. J.

FETTICH NÁNDOR: *A honfoglaló magyarság művészete.* Ars Hungarica, 11. sz. Bp. 1935. 34. l. 32 képes tábla.

A honfoglaláskori régészet kiváló művelője nagyvonalúan foglalja össze gazdagon illusztrált könyvében a honfoglaláskori magyarság fennmaradt emlékeit. Elemzi a sírleletek (tarsolylemezek, övdíszek, stb.) művészeti forrásait. Rámutat arra, hogy a honfoglaláskori magyarság művészetének kialakulása a honfoglalás előtti korokra esik, kivált Levediára. Az új hazában már nehezen tudta tartani magát s a nyugat felől jövő szellem nem kedvezett további virág-

zásának. A keleti hatásokat csakhamar feladta, de a művészet szelleméből az örökértékű vonásokat igyekezett híven megőrizni. B. J.

ERNST MIHÁLY: *A dunántúli falfestés középkori emlékei.* (Dissz.) Bp. 1935. 83. l. 27 képpel.

A szerző a Dunántúlon a XI—XV. századig előforduló falképeket teszi beható vizsgálódás tárgyává; jelesen az Aquila János kezétől származó veleméri (1378), bántornyai (1383), mártonhelyi (1392), valamint a muraszombati, nagytétlaki, stb. freskókat. A képek elemzése és leírása mellett jelentősek az elsőizben közzétett fényképek. Az előforduló falfestmények zömének jellegét a változó erővel jelentkező olasz befolyás határozza meg. B. J.

LÁSZLÓ GYULA: *Adatok az avar-kori műipar ó-keresztény kapcsolataihoz.* (Dissz.) Bp. 1935. 48. l. XI. képes tábla.

A magyarországi avarkari régészeti anyag keresztény művészeti kapcsolatait nyomozza a szerző kép-nyaggal gazdagon kísért munkájában, kivált a préselt garnitúrák madaras övvereteinek csoportja alapján. A keresztény vonatkozású avar leletek külön csoportot alkotnak. A szerző kimutatja, hogy ősi, keletről hozott műhelyhagyományok jelentkeznek bizánci, illetőleg olasz motívumokon. E kutatások legfőbb tanulsága az, hogy a kereszténység a VII. század folyamán az avarságban is elterjedt. B. J.

GEREVICH TIBOR — GENTHON ISTVÁN: *A magyar történelem képek-könyve.* Bp. Kir. magy. egyet. ny. 1935. XXXVIII. lap (27 szövegképpel) és 210 képes tábla.

Gerevich professzor nagyvonalú tanulmányában rajzolja meg a magyar művészet fejlődését. Rámutat arra az eklekticizmusra, amely mindig meg-

óvta a magyarságot attól, hogy valamelyik nagy művésznemzet egyoldalú hatása alá kerüljön. Így a magyar művészeti jellemvonások: a tiszta képalkotások, a közvetlen természeti szemlélet, a részletekbe nem vesző tömör formaadás, a világos, érthető előadásmód, a németes torzítástól való idegenkedés és a nemes olasz formaideálhoz való közeledés világosan érvényesülhetnek a műalkotásokban. A műemlékek és műtárgyak a történelem leghivatottabb magyarozói. A könyv gazdag képanyaga, amelyet sok kevésbé ismert fényképből és metszetből válogatott ki és kísért magyarázattal Genthon István, világosan mutatja a magyar történelemnek műremekekben lerögzített változatos mozzanatait. *B. J.*

MIHALIK, ALESSANDRO: *Giolielli di Santa Elisabetta d' Ungheria a Udine ed a Cividale.* Pubblicazioni della R. Accademia Ungherese di Roma. Estratto dalla *Corvina*, vol. XXV—XXVIII. Roma, 1935. 25. l., 10 képpel.

Magyarországi Szent Erzsébetnek olasz földön, Udinében és a cividalei Museo Civiaco-ban őrzött éksze-reivel foglalkozik e tanulmányában a magyar ötvösség kiváló kutatója. Gertrudis királyné zsolnárkönyve, Szt. Erzsébet fogadalmi könyve, s a cividalei dómbeli ereklyetartója nemcsak művészeti tekintetben képviselnek magas értéket, hanem az Árpád-házi Szent különös tieztelete folytán becses magyar történelmi ereklyék is. *B. J.*

HORVÁTH HENRIK: *Pannoniai-antik elemek továbbélése román épületplasztikákban.* Pannonia-könyvtár. 10. sz. Pécs, 1935. 36. l. 8 képpel.

A középkori magyar művészet kiváló kutatója a Pannoniában mélyen gyökeret vert antik hagyományok jelenlétét mutatja ki a fennmaradt

románkori töredékeken (óbudai, pécsi, székesfehérvári, somogyvári leleteken) s ezzel kapcsolatban a románkori klasszicizmus eddig figyelembe nem vett áramlatát fejtegeti a magyar művészet történetében. Rámutat arra, hogy az 1200 körüli félszázad válaszüton álló európai művészetében a Dunántúlnak egyáltalában nem jutott periférikus szerep. Ezeket a reményteljes csirákat azonban a tatárjárás vihara épüget elfojtotta, mint ahogy Korvin Mátyás által fénypontra juttatott magyar reneszánsznak a török hódoltság vetett véget. *B. J.*

SCHANZER MÁRIA: *Mednyánszky.* (Dissz.) Bp. 1935. 52. l. 11 képpel.

A századforduló hanyatott életű és sorsú nagy magyar festőjének, Mednyánszky László bárónak (1852—1919) életét és művészi fejlődését rajzolja meg a szerző. A saját útján járó, semmiféle iskolához nem tartozó magányos mester legfőbb szerelme a magyar táj festése volt. Mély lírai hangulatú és szín pompás képeinek egész serege maradt fenn. Nagyszámú, 622 fennmaradt képének időrendbeli felsorolása a munka jelentékeny érdeme. *B. J.*

HEKLER ANTAL: *A magyarországi barokk szobrászat európai helyzete.* Akad. értekezések, XXV. kötet, 5. szám. Bp. M. Tud. Akadémia kiadása. 1935. 24. l. XI. képtábla.

Hekler professzor akadémiai székfoglalójában a magyarországi barokkszobrászatra ható külföldi kapcsolatokat ismerteti s behatóan elemzi a magyarországi barokk alkotásokat, mint a budapesti Angolkisasszonyok templomának főoltárszobrait, a belvárosi templom keresztoltárának Kálvária-csoportját, vagy az esztergomi Kálvária szobrait. Hangsúlyozza, hogy a magyarországi barokk szobrászatnak nem egy alkotása helyezhető egy sorba a nagy külföldi mestereké.

vel, eleven cáfolatául annak, hogy a magyar barok nem alkotott volna kiválót és a vidéki színvonalon felülemelkedőt. A magyar barok szobrászat emlékei méltó helyet érdemelnek az európai művészettörténetben.

B. J.

HORVÁTH HENRIK: *Budai kőfaragók és kőfaragójelek.* (Budapest Székesfőváros várostörténeti monografiái, 6. sz.) Bp. 1935. 144. l. XL. tábla.

A magyar főváros gyűjteményeinek főigazgatója e nagyszabású munkájában a pest-budai középkori művészetnek ismeretlen korszakait vizsgálja. Kimutatja a budai kőmaradványokban a különböző külföldi hatásokat, részletesen foglalkozik a technikai kérdésekkel és az előforduló kőfaragójegyekkel. Rámutat, hogy a magyar kőfaragójegek külön csoportot tesznek; ezek alapján „Brassó” is Budához tartozik. Végső elemzésben a kölni és a strassburgi főpáholyokhoz áll a magyar gotika szervezése legközelebb. A vezető szerepet Kassa viszi. Részletesen foglalkozik a kőfaragó-céhek belső életével; sok új adatot nyújt a nevesebb kőfaragók élettörténetéhez. Buda várostörténete Horváth e munkája nyomán teljesebb képet nyer. Fontos tanulsága, hogy, noha az európai hatások sorra elérik a középkori budai művészetet, a sajátos jelleg és kifejezőmód megmarad.

B. J.

SCHEY ILONA: *A középkori ötvösművészet és az antik hagyományok.* (Dissz.) Bp. 1935. 110. l. 20. képpel.

Behatóan foglalkozik a középkori ötvösművészet fontos műhelyeivel, a francia, német és olasz iskolákkal a vezető mestereivel. Részletezi a középkorban használatos technikai eljárásokat; bőven ismerteti az ornamentika formakincsét, különös tekintettel a fennmaradt antik ele-

mekre. Kitér a középkorban használatos antik ötvösművekre is. A munka becses forrás az ötvösséggel foglalkozó kutatók számára.

B. J.

SCHOEN ARNOLD: *Óbuda múltjából.* Bp. 1935. 64. l. 21 képpel.

A pest-budai barok művészet nagyszorgalmú kutatója Óbuda XVIII. századi egyházi műemlékeinek történetét s levéltári kutatásainak az alkotó mesterekre (így Bebo Károly szobrászra) vonatkozó adatait nyújtja e munkájában. A Zichy grófi család óbudai ágának nagynevű alakja, Zichy Miklós gróf, nagy érdemeket szerzett Óbuda barokkori felvirágzásában. A munka jelentékeny forrása a pest-budai művészetnek.

B. J.

SOMOGYI ANTAL DR.: *A modern katolikus művészet.* Dom kiadás. Bp. é. n. 184. l.

A modern egyházművészeti törekvések egyik jeles ismerője nyújt e kötetben általános tájékoztatót a templomépítés és díszítés bontakozó új ízlés-áramlatairól. Ismerteti körünk stílusának kialakulását, azokat a történeti erőket, amelyek az egyszerűség és arányok e művészetét létrehozták, valamint azokat a technikai feltételeket, amelyek mellett a Jugendstil vagy Baustil kialakulhatott, s vizsgálja ennek viszonyát azokhoz a liturgikus előírásokhoz, amelyeket az Egyház az építőművésztől a maga céljaira követel. Ezután részletesen végigkíséri a modern templomépítés útjait Európa egyes országaiban, elsősorban a kezdeményezőknél, Hollandiában és Németországban, szemlét tart a keresztény festészet egyes külföldi irányain s rövid vázlatát adja a szobrászat és üvegfestészet mai egyházművészeti hasznosításának is. Ebből az európai távlatból bontakozik ki előttünk a magyar modern katolikus templomépítészet képe.

S. I.